

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA TANA IMO-ISHORALARI ORQALI MULOQOT QILISH

Majidova Maftuna Samad qizi

maftunamajidova98@mail.ru

Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti
universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu tezisda o‘zbek tilshunosligida tana imo-ishoralari orqali muloqot qilish fenomeni o‘rganiladi. Tana imo-ishoralari, ya’ni noverbal muloqot unsurlari, o‘zbek madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, ular so‘zlar bilan birgalikda yoki mustaqil ravishda muloqot jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda imo-ishoralar orqali ifodalanadigan ma’no va mazmunlar, ularning lingvistik va madaniy xususiyatlari hamda turli ijtimoiy vaziyatlardagi qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Tezisda tana imo-ishoralari va nutqning uyg‘unligi, ularning milliy xususiyatlari va muloqot samaradorligidagi ahamiyati haqida muhim xulosalar berilgan. Ushbu maqola o‘zbek tilshunosligida noverbal (ing: nonverbal) muloqotni chuqur o‘rganish uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Tana imo-ishoralari, noverbal muloqot, o‘zbek madaniyati, lingvistika, nutq, muloqot samaradorligi, madaniy xususiyatlar, ijtimoiy vaziyatlar, kommunikatsiya, milliy xususiyatlar.

Kirish

Muloqot inson faoliyatining eng muhim jihatlaridan biri bo‘lib, u faqat so‘zlashuv orqali emas, balki noverbal vositalar yordamida ham amalga oshiriladi. Tana imo-ishoralari – muloqotning ajralmas qismi bo‘lib, ular inson fikrlarini, hissiyotlarini va munosabatlarini ifodalashda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek madaniyatida tana imo-ishoralari o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ular milliy an’analarga mos ravishda shakllangan va madaniy, ijtimoiy hamda lingvistik xususiyatlar bilan boyitilgan.

Ilmiy adabiyotlarda tana imo-ishoralari va neverbal kommunikatsiya keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, o‘zbek tilshunosligida ushbu masala hali to‘liq yoritilmagan. Xususan, imo-

ishoralarning lingvistik jihatlari, ularning turli ijtimoiy vaziyatlarda qo'llanilishi va milliy xususiyatlari borasida yetarli tadqiqotlar mavjud emas.

Mazkur tezis tana imo-ishoralari orqali muloqot qilishning o'zbek tilidagi xususiyatlarini o'rganish, ularning lingvistik va madaniy jihatlari tahlil qilish hamda bu boradagi ilmiy bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan. Shu orqali o'zbek madaniyati va tilining neverbal muloqotdagi o'ziga xos jihatlari chuqurroq o'rganiladi.

Asosiy qism

Tana imo-ishoralari – insonlar o'rtasidagi noverbal muloqot vositalaridan biri bo'lib, ular madaniyat va tilga qarab turlicha shakllanadi. O'zbek madaniyati va tilida imo-ishoralar muloqot jarayonida so'zlar bilan uyg'unlikda yoki mustaqil ravishda qo'llaniladi.

1-rasm. Noverbal muloqot ko'rinislari

O'zbek tilida imo-ishoralardan quyidagi maqsadlarda foydalanish mumkin: salomlashish (qo'l ko'tarmoq, bosh egish), xayrlashish (qo'l siltash), his-tuyg'ularni ifodalash (yelkani qisish, qosh chimirish) va buyruq yoki ta'qiqni ko'rsatish (barmoq silkitish, qo'lni ko'krakka qo'yish). Ushbu imo-ishoralar madaniy jihatdan o'ziga xos bo'lib, xalqning urf-odatlarini va qadriyatlarini bilan bog'liq.

Imo-ishoralarning kommunikativ roli:

O‘zbek tilida imo-ishoralar nutqni to‘ldiruvchi, kuchaytiruvchi va ba‘zan so‘zlarni almashtiruvchi vazifani bajaradi. Misol uchun, “xo‘p” so‘zining o‘rnini boshni qimirlatish egallashi yoki qo‘l bilan ishora qilish orqali biror narsaga e‘tibor qaratish hollari.

Lingvistik va madaniy xususiyatlar:

Tana imo-ishoralari turli madaniyatlarda bir xil ko‘rinishda bo‘lsa-da, ularning ma‘nosi turlicha bo‘lishi mumkin. Masalan, o‘zbek madaniyatida boshni ko‘tarish hurmatning belgisi sifatida qabul qilinadi, boshqa madaniyatlarda esa bu takabburlik deb talqin qilinishi mumkin.

Noverbal muloqot va ijtimoiy vaziyatlar:

Rasmiy va norasmiy muloqotlarda imo-ishoralarning qo‘llanilishi turlicha. Rasmiy muhitda cheklangan imo-ishoralar ishlatilsa, norasmiy muhitda ular yanada erkin va kengroq qo‘llaniladi.

Xulosa

O‘zbek tilshunosligida tana imo-ishoralari orqali muloqot qilishning o‘ziga xos jihatlari mavjud bo‘lib, ular milliy madaniyat va tilning ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, imo-ishoralar so‘zlashuv jarayonini boyitish, fikrni ifodalash va tushunishni osonlashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, imo-ishoralarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini chuqurroq o‘rganish, ularning turli ijtimoiy vaziyatlarda qo‘llanilishini tahlil qilish o‘zbek tilshunosligining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu tezis orqali imo-ishoralarning kommunikativ va lingvistik ahamiyatini tushunish o‘zbek tilini va madaniyatini o‘rganishda yangi imkoniyatlar ochib beradi. Tana imo-ishoralari muloqotni yanada samarali va mazmunli qilish uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbek imo-ishoralar tili paydo bo‘ladi (mi)?
<https://www.gazeta.uz/oz/2020/09/24/sign-language/>
2. Harakat muloqoti (tana tili) https://uz.wikipedia.org/wiki/Harakat_muloqoti,_tana_tili
3. “Nonverbal communication and social cognition”. Salem Press Encyclopedia of Health. 4-jild. 2018. 4-bet.

4. Mandal, Fatik Baran (2014-05-19). „[Nonverbal Communication in Humans](#)“
5. 9 Types of Nonverbal Communication <https://www.verywellmind.com/types-of-nonverbal-communication-2795397>